

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.18>

ЗЕМЛЯ: СУЧАСНИЙ ПРОЄКТ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Світлана Пилипенко

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
історичний факультет, кафедра філософії
вул. Алчевських, 29, 61002, м. Харків, Україна*

Стаття присвячена проблемі переосмислення образу Землі, що пов'язано з трансформаційними процесами сучасності. Ця ситуація змушує звернутися до перегляду системи «природа/Земля – людина – суспільство» шляхом залучення концепту «технології». Ідеться не лише про визначення наявних змін, але й про евристичний потенціал дослідження для подальшого осмислення екологічних проблем сьогодення. Метою статті є висвітлення зміни образу Землі, що зумовлене тенденціями глобалізації в системі координат «людина – суспільство – технології/інформаційні технології».

Завдання дослідження полягає у визначенні феномена сучасних технологій, що постають основним диспозитивом сучасності. Диспозитивні технології не лише змінюють образ людини, ідеться про трансформацію соціокультурних практик взаємодії «людина – Земля». У цьому контексті особливого значення набуває новий образ Землі, що створюється новими інформаційними технологіями. Для вирішення поставлених завдань у статті використовуються культурно-антропологічний, герменевтичний, компаративний методи дослідження.

У дослідженні підкреслюється, що нині ми є свідками «стискання» простору, усунення хронологічних обмежень (online/offline) та створення нового соціокультурного досвіду. Зазначається, що настанова Мартіна Гайдегера: «Земля потребує іншої мови» набула нового сенсу. Так, якщо для мислителя цією мовою поставало мистецтво, то нині ми говоримо про нові маркери, де чільне місце займають медіатехнології, провокуючи нову методологію. Остання покликана дати відповідь на питання: «Як тепер Земля може «розкритися» людині?» та «Чи бажає людина цього?».

Висновки. Створення нового образу Землі пов'язане з розвитком сучасних технологій, що дає змогу відійти від схематичного усвідомлення Землі. Водночас ця ситуація зумовлює парадокси взаємозв'язку людини і Землі. Відбувається «притишення» емоційного сприйняття Землі, не підкріпленого відповідним цифровим супроводом. У цьому контексті нового звучання набуває проблема відповідального ставлення людини до природи/Землі. Створюється новий медійний проєкт Землі.

Ключові слова: технології, Земля, людина, екологія, медійна реальність, технологічна людина.

Вступ. На початку XXI століття феномен глобалізації постає найвизначнішим трендом сучасності, створюючи й поширюючи нові модули взаємодії людства. Проте захоплення новими можливостями у «новому світі» (Римський клуб, 2018) поступово відходять «у тінь», відбувається усвідомлення «багатоликості» глобалізації (Ф. Фукуяма). Зауважимо, що процеси глобалізації розгортаються в новій реальності – технологічній, що не лише задає координати потокам глобалізації, вона постає основним «кольором/тлом» цих процесів, завдяки чому їхній «візерунок» стає більш виразним. Зазначена ситуація втілює нову систему координат «людина – суспільство – технологія», формує нові засадничі питання співіснування вказаних елементів, проте «викреслює» феномен Землі із соціально-технологічного дискурсу сучасності та надає їй, Землі, статус безмовного актора у контексті екологічних трагедій. Ідеться про посилення онтологічних негарездів, як-от дегуманізація, заміщення природного штучним, екологічні кризи тощо.

Метою статті є висвітлення зміни образу Землі, що зумовлене сучасними тенденціями глобалізації у системі координат «людина – суспільство – технології/інформаційні технології», що має евристичний потенціал для осмислення екологічних проблем теперішнього.

Завдання дослідження: по-перше, визначити технології як засадничий диспозитив сучасності, що здійснює зміну образу людини; по-друге, окреслити основні тенденції в трансформаціях образу Землі та соціокультурних практиках взаємодії «людина – Земля» у контексті новітніх технологій.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у статті використовуються культурно-антропологічний, герменевтичний, компаративний методи дослідження.

Необхідність переосмислення образу Землі в сучасному філософсько-культурологічному дискурсі пов'язана зі зміною модусів існування людини на початку нового тисячоліття; ідеться про інформатизацію, технологізацію, глобалізацію сучасності. Серед мислителів, котрі приділяють увагу зазначеним тенденціям, варто назвати Жана Бодрійяра, Гі Дебора, Славоя Жижека, Мануеля Кастельса, Маршалла Маклуена, Нікласа Лумана та інших. Ідеться про переосмислення оптики досліджень. Так, український дослідник Сергій Клепко, обґрунтовуючи ідею створення «нової мови» для філософії, наголошує на проблемі «образного буття філософії», що вимагає «переформулювання філософських проблем» [1, с. 24]. Здається, що технологізація/візуалізація змушує філософію відвернутися від так званих «вічних проблем». Дослухаємося до слів Мирослава Поповича, котрий підкреслював існування «наскрізних» проблем людства, що вимагають філософського осмислення. Однією з таких проблем є взаємозв'язок людини і Землі. В умовах сучасності цей взаємозв'язок вимагає неухильного використання такого елемента, як «технології». Утворюється нова матриця взаємодії, що окреслює нові парадокси сьогодення. Серед останніх чільне місце займає створення нового образу як людини, так і Землі.

Тотальність «технологічного проєкту» віддзеркалюється новими образами людини, на кшталт «людина, що «ковзає» Інтернетом/людина-серфінгіст» (Жіль Дельоз), «людина інформаційна» (Елвін Тоффлер), «людина як центр зі створення і переробки інформації» (Мішель Уельбек), «людина технологічна/«Homo Technologicus»». Так, Кевін Уорвік (Kevin Warwick) підкреслює абсолютизацію зв'язку між технологіями і людиною, що втілюється фігурою «людина технологічна», котра постає новим видом – над-людиною, формуючи нові морально-етичні проблеми. Як наголошує автор, виникає питання: «Як власне Homo Technologicus буде ставитися до Homo Sapiens?» [2], тим самим «провокуючи» нові маркери осмислення майбутнього людини – суспільства – цивілізації. На думку Кетрін Хейлз, сенсоутворюючими маркерами технологізованого теперішнього є «питання про межі особистості, про дигітальне й біологічне безсмертя, про технологічну рівність і справедливість, про цивілізаційні перспективи технолюдства» [3, с. 249]. Ці погляди резонують з роздумами Френсіса Фукуями [4], які сповнені тривоги за майбутнє людства: необмежений ніякими заборонами науковий прогрес здатний вивести людство за ту відносну грань, по той бік якої кожен із його суб'єктів перестав бути людиною. Видається, що людина надшвидкими темпами намагається розірвати зв'язок із власною тілесністю, «укорінитися» новою фігурою – «гібридним людино-технічним комплексом», для якого осердям його існування постануть швидкість, трансформативність, комбінаторність. Виникає нова техно-антропологічна оптика [5]. Водночас ця ситуація окреслює проблему, яку намагаються «оминати» сучасні дослідники: «Що відбудеться із Землею внаслідок остаточного «розтілеснення» людини?», адже зв'язок «людина – Земля» має амбівалентний характер: «Говорячи мовою феноменології, ми єдині із Землею як із земним тілом» [6]. На думку

представників постантропології, ця ситуація набагато ближча, ніж видається гуманітаріям (Реймонд Курцвел).

Взаємозв'язок «людина–Земля» завжди привертав увагу філософського дискурсу, проте сучасні реалії яскраво демонструють зміну тих диспозитивів, що визначали основні модули взаємодії. Зауважимо, що концепт «диспозитив» ми використовуємо відповідно до розмислів сучасного італійського філософа Джорджіо Агамбена: «Я визначив би диспозитивом будь-яку річ, якій притаманна здібність залучати, визначати, перетинати, моделювати, контролювати і гарантувати поведінку, жестикуляцію, думку та дискурси живих людей» [7, с. 26]. Таким сенсоутворюючим диспозитивом сучасності постають технології, що створюють не лише нові умови існування, але й трансформують уявлення людини щодо власної могутності та можливих наслідків її діяльності.

Як зазначає Клаус Шваб (нім. Klaus Schwab), засновник і незмінний президент Всесвітнього економічного форуму в Давосі з 1971 року: «Технології – це потужні фактори, що формують наші цінності. Вони вимагають нашої уваги, адже завдяки їм ми розбудовуємо наші економіки, суспільства, формуємо погляд на світ. Вони впливають на те, як ми інтерпретуємо світ, бачимо інших та можливості майбутнього» [8, с. 388]. Шваб підкреслює, що людство «увійшло» в четверту промислову революцію, де технології постають мегатрендами. Четверта революція відзначається такими ознаками: по-перше, технології отримали можливість «породжувати» нові технології, унаслідок чого вони збільшуються в геометричній послідовності, що спричиняє взаємопов'язаність світової спільноти на новому рівні. По-друге, численні технології призводять до потужних змін наявних парадигм взаємодії «людина – технологія – природа». По-третє, технологічний вплив на соціальні системи передбачає їхню трансформацію як на світовому, так і на локальному рівнях.

Сучасні технології постають соціокультурними практиками, що пов'язано зі зміною мислення. Відбувається певна деформація бажань: відтепер людина прагне до розваг, вдосконалення власної тілесності, досягнення нових рівнів «зручного» існування. Технологічний простір «відкликається» на ці бажання й намагається відповідати на ці заклики бажань, тим самим посилюючи їх. Питання: «Чого насправді людина бажає?» в умовах глобалізації та технологізації сучасності прирівнюється до пошуку та надання сенсу життя; «Ерос» та «Танатос» перевизначаються. Людина гіперприскореними темпами відділяється від світу природи/Землі.

Нині ми спостерігаємо ситуацію, коли інформаційні технології «стискають» простір, поєднують найвіддаленіші точки Земної кулі, усувають хронологічне обмеження (яке відтепер постає як online/offline), створюють новий соціокультурний досвід: «Сучасна людина перебуває в нестабільній життєвій ситуації, коли вчорашнє буттєве опертя є дещо розмитим та розпорошеним, а сьогоденне – крихке і нетривке, що спонукає до перевирішення питання надзвичайної ваги – сенсу життя людини в умовах «іншого» соціокультурного досвіду» [9]. Відтепер життя/буття постає у просторі, що розуміється як тут і зараз. Цей простір не лише долає «географію відстані», але й усуває координати «минуле – теперішнє – майбутнє». Українські дослідники у праці «Колізії антропологічних розмислів» зазначають: «Цікаво, що класичний досвід, визначаючи абсолютність простору й часу, «візуально» виявляв себе як досвід нехай нескінченного, але обмеженого простору й часу» [10, с. 91]. У цьому контексті особливого звучання набуває максима, висловлена Мартіном Гайдеггером: «Людина – не господар буття, а «пастух буття», адже людина може створювати/відтворювати будь-який предмет, тобто володарювати над усім, але не здатна відтворювати себе у часі». Сьогодні ці розмисли поступово «затямарюються»/заміщуються використанням новітніх технологій.

Яскравим прикладом нової ситуації є проєкт «вічної пам'яті», презентований відомим британським митцем Дональдом Родні. За допомогою новітніх технологій художник втілює свою фізичну присутність у просторі Інтернету шляхом оцифрування елементів, здатних, на його думку, втілити його самість. І сьогодні, коли минуло більше двадцяти років після його смерті, всі бажаючі можуть спілкуватися з «Дональдом Родні» й впливати на його «життя/буття», тим самим створюючи новий часопростір [11]. Та чи справді цей проєкт постає пам'яттю? На думку Марка Сагоффа (Mark Sagoff), пам'ять є запорукою збереження розумної взаємодії людини і природи, людини і Землі. Простір набуває особливого значення, «вбудовуючись» у глибинні пласти духовного життя нації. На думку дослідника, природне середовище руйнується, тому що людина не «укорінена» у ньому; свобода обертається бездуховністю та втратою відчуття домівки [12, с. 160]. На наш погляд, автор висловлює евристичну думку, що причина екологічної кризи полягає в постійному русі/втраті пам'яті місця, що резонує з концептом «плинності» Зигмунда Баумана.

Зауважимо, що ідея оцифрування вплинула й на визначення/усвідомлення природи як умови існування людства. Так, Джеймс Дж. Сомерс (James G. Somers) для визначення навколишнього середовища пропонує таку класифікацію: природа нульова – це дика природа, наприклад, абсолютна пустеля чи океан; перша природа – природа, яку ми сприймаємо й інтерпретуємо; друга природа – це перетворена природа; третя природа – природа, яка існує завдяки мистецтву; четверта природа – природа, яка створена людьми з використанням новітніх технологій; п'ята природа – наближення віртуальної природи до медійної, на кшталт співу пташок чи плескоту джерельної води, які транслюються завдяки медійним технологіям [13, с. 190–191]. Йдеться про створення симулякрів, які покликані забезпечити людині відчуття спокою, втрачені нею в урбанізованому/технологізованому світі. Відтепер оцифровується не лише текст, оцифровується й сама природа. Сучасні містяни «засинають під електронні звуки океанських хвиль і відпочивають перед своїми комп'ютерами, спостерігаючи, як перед ними пропливають віртуальні риби. За декілька сотень доларів ви можете купити «віртуальну відпустку», яка дає вам миттєве відчуття розслаблення, занурюючи вас у «природні» сцени...» [13, с. 192].

Настанова Гайдеггера: «Земля потребує іншої мови» набула нового сенсу. І якщо для мислителя цією мовою поставало мистецтво, то нині ми говоримо про нові маркери, де чільне місце займають медіатехнології, провокуючи нову методологію у «відповідь» на заклик Гайдеггера. Постає питання: «Як тепер Земля може «розкритися» людині?» та «Чи бажає людина цього?». Так, на думку Маршала Маклюєна: «Із появою супутника планета стала глобальним театром, де немає глядачів, а присутні лише актори» [14]. Унаслідок «схоплення» Землі як «світлин» відбувається руйнування «прихованості», на якій напоягав Гайдеггер. Земля постає відкритою, втілюючи нові візерунки власного існування, тим самим зумовлюючи нову оптику філософського осмислення.

У цьому контексті варто звернутися до праці Дмитра Петренка, котрий у модусі філософської антропології медіа досліджує медіа-арт-роботу «Електрична Земля» американського художника Д. Ейткіна. Остання доступна широкому загалу завдяки трансляції на величезних екранах, що змінює не лише поняття «мистецький проєкт», але й демонструє глядачу «Іншу Землю», що втілює нову свободу: «Електрична земля» <...> Стати невловимим, розчинитися в серії шумів і міських об'єктів, стерти відмінність між людською присутністю і нелюдським простором – це значить відмовитися від поділу внутрішнього та зовнішнього» [15, с. 133–134]. Зауважимо, що «Електрична Земля» демонструє нам образ нового простору, де головним суб'єктом постають інформаційні потоки, що своєю мінливістю, швидкістю (своїм «танком») створюють парадокс взаємодії людини і Землі,

адже остання все більше «затуляється» не лише асфальтом й електричними лініями; виникає новий простір, де Земля отримує нову форму – вона постає віртуальною, концентруючи протистояння «реальна Земля – versus уявна/імажинарна Земля».

Технології створюють новий ландшафт, тим самим ще більше відділяючи людину від Землі. Віртуалізація ландшафту «заспокоює» людину, надаючи їй хибну впевненість у здатності виправити будь-які помилки, тим самим посилюючи її «відчуженість». Екологічне лихо, зображене за допомогою сучасних можливостей кіноіндустрії, посилених технологічними потужностями віртуального світу, сприймається як дещо гіперреальне, що межує з над-реальним. Людина прагне «включитися/підключитися» в/до життя героїв, яке спостерігає на екранах, лише за умови, що у будь-який момент матиме змогу покинути його, відключившись від технічних пристроїв. Суспільство починає мислити образами кіно- та мультиплікаційних героїв, створює світ оновленої природи, світ, який можна зупинити, натиснувши кнопку на пульті, створивши «стоп-кадр». Яскраві оцифровані кольори природи притишують справжню красу; віртуальне поглинає реальне, унаслідок чого зміщуються акценти: «Технологія <...> забезпечує виробництво й повторну презентацію через пакування, рекламу й фізичне переміщення ресурсів. Ця повторна драматизація деконтекстуалізує матеріальність ресурсів із їхнього середовища, замінюючи їх культурно драматизованими й виконаними розповідями. Наприклад, у рекламуванні екологічно шкідливих технологій, автомобілів та шампунів використовуються зображення, що відсилають нас до природного світу та до гармонічному спокою Аркадії, спокою, який не пов'язаний із матеріалістичним примусом капіталізму» [12, с. 64]. Проте за цим уявним спокоєм ми втрачаємо реальні відчуття переживання реального світу.

Людина за допомогою новітніх технологій здатна «блукати» світом, перебуваючи за екраном/монітором, вона ще зберігає цікавість до пізнання невідомого, хоча чи ще залишилися незвідані місця на Землі? У цій новій для себе ролі людина постає дівцем/спостерігачем. Перед нею відкриваються нові можливості, які вже більше не залежать від відстані, кліматичних вимог, фізичних можливостей самої людини, формується максима: «Земля ідеальна». Людина втілює основні маркери фігури «туриста», вона «мандрує», вона відкрита зустрічі з Іншим, проте вже не відділяє його від свого життя/буття. Виникає нова фігура космополіта, для якого «Земля – єдина оселя», але лише за умови її медійного образу.

Висновки. Технологічна сучасність виносить назагал нові цінності, де інтегративні культуротворчі чинники все більше зміщуються в площину технологій. Сучасне суспільство все більше «занурюється» у новий «оцифрований» світ, не замислюючись над його ілюзорністю. Сучасні технології формують нову систему взаємодій та трансформують класичні уявлення про співвідношення елементів «природа/Земля – людина – суспільство». У цій ситуації варто пам'ятати, що Земля виступає єдиною унікальною платформою соціокультурних і націокультурних форм, які нині все більше позначаються префіксами «над-», «транс-», «інтер-».

Створення нового образу Землі пов'язане з розвитком сучасних технологій, особливо інформаційних. Ця ситуація потребує відповідного методологічного інструментарію, за допомогою якого можна відійти від схематичного усвідомлення Землі. Технології виводять на новий рівень проблему співіснування людини і природи/Землі: замість емоційного співпереживання пропонується своєрідне споглядання/підглядання, що спрямовано на підтримку постійного задоволення. У цьому контексті нового звучання набуває проблема відповідального ставлення людини до Землі, адже простіше спостерігати за прекрасними краєвидами, що відтворено технологічно, ніж безпосередньо взаємодіяти із природою/Землею.

Список використаної літератури

1. Клепко С. Інтеграція і поліформізм знання у вищій школі. Частина III. *Філософія освіти*. 2006. № 3 (5). С. 22–33.
2. Warwick Kevin. Homo Technologicus: Threat or Opportunity? *Philosophies*. 2016. No. 1. Pp. 199–208. DOI: 10.3390/philosophies1030199.
3. Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці / наук. ред. С.Ю. Шліпченко; пер. з англ. Є.Т. Марічева. Київ : Ніка-Центр, 2013. 426 с.
4. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Пер. с англ. М.Б. Левина. Москва : ООО Издательство АСТ, 2004. 349 с.
5. Михайлов Д.Є. Основні напрями дослідження у сучасній постантропології. *Наукові записки НаУКМА*. 2014. Вип. 154. С. 18–24.
6. Ostergaard Edvin. Earth at Rest. Aesthetic Experience and Students' Grounding in Science Education. *Sci & Educ*. 2017 (26), pp. 557–558.
7. Агамбен Дж. Что современно? / Под ред. диакона Августина Соколовски; Пер. с итал. Киев : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 78 с.
8. Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. Харків : КСД, 41 с.
9. Сафонік Л. Буттєвість сенсу людського життя : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 350 с.
10. Колізії антропологічного розмислу / В.Г. Табачковський та ін. Київ : Видавець ПАРА-ПАН, 2002. 156 с.
11. Ваганов А. Г. Смертоносная память. *Влияние Интернета на сознание и структуру знания*. Москва : ИФ РАН, 2004. С. 94–108.
12. Sagoff M. *The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment*. New York : Cambridge University Press, 2007. 280 p.
13. Somers James G. *Performing Gaia: Towards a Deep Ecocritical Poetics and Politics of Performance*. Portsmans University, September 2011. 329 p.
14. McLuhan M. At the moment of Sputnik the planet became a global theater in which there are no spectators but only actors. URL: <https://www.coursehero.com/file/24406404/McLuhan-At-the-moment-of-Sputnik-the-planet-became-a-global-theaterpdf/> (дата звернення: 15.06.2020).
15. Петренко В.Д. Воспроизводит и трансвертировать. *Философская антропология медиа* : монографія. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2016. 372 с.

EARTH: A MODERN PROJECT OF TECHNOLOGICAL REALITY**Svitlana Pylypenko**

*H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Faculty of History, Department of Philosophy
Alchevskikh str., 29, 610022, Kharkiv, Ukraine*

The article is devoted to the problem of rethinking the image of the Earth, which is associated with the transformation processes of today. This situation forces us to review the system “Earth – man – society” by involving the concept of “technology”. It is not only about defining existing changes, but also about the heuristic potential for further understanding of the current environmental problems. The aim of the article is to highlight the changing image of the Earth, which is due to current trends in globalization in the coordinate system “man – society – technology/information technology”.

The objective of the study is to analyze the phenomenon of modern technologies that embody the main dispositive of modernity. As a dispositive technology do not only change the image of man, it is about the transformation of socio-cultural practices of interaction “man – Earth”. In this context, the new image of the Earth created by new information technologies acquires special significance. To solve the tasks in the article, cultural-anthropological, hermeneutic, comparative research methods are used.

It is emphasized that today we are witnessing the “compression” of space, the removal of chronological constraints (which appears as online/offline), and the creation of a new socio-cultural experience. It is noted that Martin Heidegger’s instruction: “The earth needs another language” has acquired a new meaning. As for the language of the thinker, which used to be art, today we are talking about new markers, where media technologies are taking the leading places, provoking a new methodology. The latter is designed to answer the challenge: “How can the Earth now reveal to a man?” and “Does a person really want that?”

Conclusion. The creation of a new image of the Earth is associated with the development of modern technologies, which allow us to move away from the schematic awareness of the Earth. At the same time, this situation determines the paradoxes of the relationship between a man and the Earth. We are facing a “suppression” of the emotional perception of Earth, if it does not have the appropriate digital support. In this context, the problem of a responsible attitude of man to nature/Earth acquires a new sound, which is accompanied by a change in the interaction of man and the Earth and the creation of a new media project of the Earth.

Key words: technologies, Earth, man, ecology, media reality, technological man.